

Skolplikten är ett brott mot mänskliga rättigheter

Ett vite på 30 750 kr för en välfungerande och framgångsrik hemundervisande familj i Mörbylånga kommun under våren 2017 sätter återigen frågetecken för svensk skollag och den svenska skolplikten.

När svenska föräldrar ifrågasätter sina barns skolgång, exempelvis vid mobbning eller där skolan inte förmår sörja för barnets behov, eller där föräldrar redan valt föräldradriven hemundervisning – ja, då hörs i regel någon svensk myndighetsföreträdare uttala med rappt och skarpt tonfall: ”I Sverige har vi skolplikt!”

Det är riktigt att skolplikten står inskriven i den svenska skollagen, men är skolplikten förenlig med de internationella konventioner som Sverige i andra lägen håller styvt på? Det flesta demokratier har en lagstiftning anpassad efter internationella människorättskonventioner och därmed ingen skolplikt utan istället läroplikt. Detta innefattar alla våra nordiska grannländer, de flesta europeiska länder, alla anglosaxiska länder, många länder i Asien, men även länder som Ryssland, Sydafrika och Israel. I alla dessa länder är det möjligt för föräldrar att hemundervisa.

Familjen i Mörbylånga kommun gör frågan rykande aktuell för svenskt vidkommande. De har hemundervisat fem av sina sex barn hemma sedan 2010. För närvarande hemundervisar de sina två yngsta barn. Kommunen har krävt utdömmande av vite för hemundervisning och efter en lång rättsprocess så kräver nu Kronofogden in vitet på 30 750 kr av föräldrarna. Men familjen förefaller inte ge sig. Ingen har kunnat finna något fel på barnens lärande eller på deras omvårdnad – två socialutredningar enbart motiverade av hemundervisningen har visat att barnen mår bra och befinner sig i en god familj, alltså ingen fråga för socialtjänsten. Familjen uppfyller därmed med råge de krav man rimligen kan ställa på undervisning – alla skolbarn lyckas som bekant inte lika väl. Familjen började sin hemundervisning efter att ett av deras barn blivit långvarigt mobbat i skolan.

Denna familj är inget undantag. Forskning på de miljontals barn som hemundervisas framförallt i USA, Kanada, Nya Zeeland och Storbritannien visar att hemundervisade barn presterar utmärkt bra såväl akademiskt som socialt. Detta är forskning refererad i vetenskapliga

pedagogiska tidskrifter som Peabody Journal of Education i två helnummer från 2000 och 2013. Se referenser i slutet av artikeln. Dessutom finns alla vanliga fördomar om hemundervisning vederlagda utifrån forskningen, se ROHUS hemsida.

Erfarenheten visar att Statsmakten, redan efter att ha läst ovanstående stycken, kommer att plocka fram tangentbordet och försöka försvara skolplikten. Låt mig försvåra för dem – rejält. När Sverige ratificerade Europakonventionen om mänskliga rättigheter 1952 så reserverade man sig mot exakt den formulering i tilläggsprotokollet, artikel 2 som inte var förenlig med svensk skolplikt:

Ingen får förvägras rätten till undervisning. Vid utövandet av den verksamhet som staten kan ta på sig i fråga om utbildning och undervisning skall staten respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

Det var formuleringarna ”staten respektera föräldrarnas rätt... föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse” som den dåvarande socialdemokratiska regeringen inte gillade.

Regeringen Bildt 1991-1994 tog dock bort reservationen och inkorporerade Europakonventionen i sin helhet som svensk lag från den 1 januari 1995 bland annat med argumentet att hemundervisning förekommer. Regeringen Bildt bekräftade här den tolkning av konventionen som ROHUS alltid hävdar. Vidare gavs Europakonventionen här konstitutionell status i Regeringsformen 2 kap. 19 §. Detta innebär att ingen lag eller annan föreskrift får stiftas i strid med Europakonventionen. Men exakt detta gjorde regeringen Reinfeldt 2006-2014. Dåvarande utbildningsministern Jan Björklund utförde en verbal ekvilibristik av högre skolan när han i propositionen till nya skollagen motiverade sitt de facto förbud mot hemundervisning så här:

Av i dag gällande skolförfattningar framgår tydligt att undervisningen i skolan ska vara allsidig och saklig och därigenom utformas så att alla elever kan delta, oberoende av vilken religiös eller filosofisk uppfattning som eleven och hennes eller hans vårdnadshavare har. Mot denna bakgrund är det Skollagsberedningens uppfattning att det i dag inte finns något behov av en bestämmelse i skollagen som ger utrymme för hemundervisning p.g.a. religiös eller filosofisk uppfattning hos familjen. Sammantaget

innebär detta att den nu föreslagna ändringen inte kan anses stå i strid med Sveriges internationella förpliktelser.

Kort och gott påstås alltså att eftersom svensk skola är allsidig och saklig så behöver man inte ta hänsyn till Europakonventionen och andra internationella konventioner. Varningsklockorna bör ringa starkt hos varje reflekterande läsare när någon aktör hävdar sina synpunkter som varande allsidiga och sakliga. Dessutom får hela idén om allsidighet och saklighet i sig anses vara en filosofisk övertygelse. Vidare nämns inte alls att detta även gäller pedagogisk övertygelse, vilket framgår i andra internationella konventioner, se nedan.

Värt att notera här är att nuvarande utbildningsminister Gustav Fridolin något har närmat sig konventionerna med avseende på religiösa friskolor. Utbildningsminister refereras i Aftonbladet den 6 februari 2017 säga "...enligt regeringens tolkning av Europakonventionen är det inte möjligt att förbjuda friskolor med religiös inriktning". Det är inte heller möjligt att förbjuda hemundervisning utifrån de internationella konventioner inklusive Europakonventionen som regeringen säger sig vilja följa.

Europakonventionen är inte den enda internationella konvention som hävdar föräldrars rätt att välja undervisning för sina barn. I Berlin-deklarationen som antogs vid världens första globala hemundervisningskonferens i Berlin den 3 november 2012 anfördes inte mindre än åtta olika artiklar i internationella konventioner till stöd för föräldrarnas val av utbildning och utan att överhuvudtaget benämna skola. Särskilt kan här nämnas artikel 14.3 i Charter of Fundamental Rights of the European Union som explicit nämner pedagogisk övertygelse:

...the right of parents to ensure the education and teaching of their children in conformity with their religious, philosophical and pedagogical convictions shall be respected, in accordance with the national laws governing the exercise of such freedom and right...

Så här långt bör det stå klart att skolplikten vilar på mycket tunn is, men fortfarande skulle kunna försvaras med en del verbal ekvilibristik. Men isen brister i rapporten Mission to Germany från 2006 av FN:s särskilde rapportör om rätten till undervisning, Vernor Muñoz:

Even though the Special Rapporteur is a strong advocate of public, free and compulsory education, it should be noted that education may not be reduced to mere school attendance...

Distance learning methods and home schooling represent valid options...bearing in mind that parents have the right to choose the appropriate type of education for their children, as stipulated in article 13 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. The promotion and development of a system of public, government-funded education should not entail the suppression of forms of education that do not require attendance at a school. In this context, the Special Rapporteur received complaints about threats to withdraw the parental rights of parents who chose home-schooling methods for their children.

FN:s särskilde rapportör nämner alltså explicit hemundervisning som en giltig undervisningsform som ska vara tillåten samt att skolplikt inte bör förekomma. Även FN:s tidigare generalsekreterare Kofi Annan har på en direkt fråga vid ett besök i Sverige sagt att hemundervisning är en giltig undervisningsform. Även undertecknad som besökt FN i New York kan vittna om den stora förvåningen hos tjänstemännen över att Sverige av alla länder förbjuder hemundervisning och jagar hemundervisare med viten och socialtjänst.

Det är lärande som är obligatoriskt, inte skola. Det finns ingenstans i de internationella konventionerna stöd för att skola skulle vara obligatoriskt. Däremot finns starkt stöd för att föräldrar måste kunna välja en undervisning utifrån sina filosofiska, religiösa och pedagogiska övertygelser. Dessutom nämns hemundervisning explicit som en giltig undervisningsform.

Det är alltså tämligen uppenbart att den svenska skolplikten är ett brott mot mänskliga rättigheter. Det är en mörk sida av svensk juridik som inte är försvarbar. Myndigheter och politiker försöker undvika den allvarliga sakfrågan genom att beskäftigt hävda: "I Sverige har vi skolplikt!". Ja, svensk lag föreskriver skolplikt och den lagen bryter mot en hel rad internationella konventioner.

Än värre är att svenska myndigheter inte bara strider med ord utan även i handling. Svenska hemundervisare har fått viten för hemundervisning på upp till 100 000 kr. Hittills har dock detta varit ett trubbigt instrument eftersom tillräckligt många människor i Sverige, Europa och runt om i världen tycker det är förfärligt att vitesförelägga goda svenska för-

äldrar villiga att ta sådan omsorg för sina barn. De sätter in pengar på ROHUS vitesfond. Vitesfonden har tidigare kunnat hålla två familjer skadelösa genom att bidra med totalt 120 000 kr. Även det nuvarande vitet på 30 750 kr för familjen i Mörbylånga kommun har ROHUS vitesfond kunnat betala. Familjen slipper alltså betalningsanmärkning och ett besök av Kronofogden för utmätning.

Men vitet är ändå inte det värsta. Det värsta är hotet att få sina barn omhändertagna av de sociala myndigheterna. Detta är inte socialtjänstens uppgift, kloka socialsekreterare brukar svara att hemundervisning är en skoljuridisk fråga och inte en fråga för socialtjänsten. Men socialtjänstlagen är en erkänt rättsosäker lag och minst ett hemundervisat barn har omhändertagits av dunkla skäl. Alltså inget att lita på. Hur vågar då svenska familjer hemundervisa? De flesta tar det säkra före det osäkra och går i landsflykt. De blir politiska flyktingar från Sverige. De flyr till Finland, Norge, Danmark, England, Portugal, Frankrike, Sydafrika, USA och Kanada enligt vad vi vet idag. Vad har alla dessa länder gemensamt? Jo, de respekterar mänskliga rättigheter på utbildningsområdet och har därmed läroplikt, inte den konventionsvidriga skolplikten. De allra flesta svenska skolflyktingarna finns på Åland, ett svenskspråkigt landskap i Finland med viss självständighet men som lyder under finska konstitutionen där läroplikten är inskriven.

Det är svårt att finna ord för känslorna rörande detta mörka och skamliga kapitel i svensk juridik, så jag låter bli. Jag överlåter åt läsaren att konsultera sitt hjärta och fråga om det känns rimligt att bötfälla goda svenska familjer med tiotusentals kronor i vite och dessutom hota med att ta deras barn ifrån dem.

Men det finns ytterligare ett problem med det svenska de facto-förbudet mot hemundervisning, ett problem som drabbar alla svenska barn som går i skolan. Forskningen på hemundervisning har givit nya insikter om hur lärande går till och kan därmed förklara det märkliga i att pedagogiskt utbildade föräldrar lyckas väl med sin hemundervisning trots att de sällan skulle klara att undervisa en skolklass. Den norske professorn i pedagogik, Christian Beck, uttryckte det så här på en konferens i Oslo 2014: "De norska hemundervisarna är förtrupperna i utvecklingen av det norska skolsystemet." Detta är kunskap som Sverige går miste om – tragiskt mot bakgrund av utmaningarna i dagens svenska skola.

Ännu ett tecken i tiden är att Dagens Nyheter hade en artikelserie om skolan och särskilt om barn med särskilda behov. En av artiklarna från den 19 februari 2017 hade rubriken ”Skolan passar faktiskt inte alla barn”. Detta faktum har varit känt i decennier, men det är mig veterligt första gången det uttalats i en rubrik i en stor morgontidning. Det signalerar en förändring.

Skolplikten är ett brott mot mänskliga rättigheter, därför bör svenska regeringen ersätta skolplikten med den läroplikt som alla riktiga demokratier har och skriva in denna i grundlagen som våra finska grannar har gjort.

Jonas Himmelstrand
Ordförande i ROHUS

Referenser

Peabody Journal of Education, Volume 88, Issue 3, 2013
www.tandfonline.com/toc/hpje20/88/3

Peabody Journal of Education, Volume 75, Issue 1-2, 2000
www.tandfonline.com/toc/hpje20/75/1-2

International Perspectives on Home Education – do we still need schools?
edited by dr Paula Rothermel, Palgrave Macmillan 2015. ISBN 978-1-137-44684-8

Homeschooling in America,
by Joseph Murphy, Corwin 2012. ISBN 978-1-4522-0523-6

Riksorganisationen för Hemundervisning i Sverige – ROHUS
www.rohus.nu/Artiklar/livoratt.html

Berlin-deklarationen, antagen vid GHEC 2012 – den första globala hemundervisningskonferensen någonsin i Berlin 2012: <http://theberlindeclaration.org>

Mission to Germany, (citatet i artikeln är från punkt 62)
av FN:s särskilde rapporteur om rätten till undervisning, Vernor Muñoz, 2006
www.refworld.org/docid/4623826d2.html